

การดูแลรักษาเด็กพิการตามวิถีของปู่ไฟ สมลีลา

พิศมัย มะลิลา* ปวีณา หิรัญตระกูล วิชัย อึ้งพิณิจพงศ์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดและทัศนคติภูมิปัญญาชาวบ้านของ ปู่ไฟ สมลีลา ในชุมชน รวมทั้งการประยุกต์ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในการดูแลเด็กพิการในชุมชน โดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และการบันทึกเทป ในการเก็บข้อมูลแล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผล ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดในการดูแลรักษาเด็กพิการตามวิถีของปู่ไฟนี้เริ่มจากความรัก ความห่วงใยในตัวหลานและเริ่มหาวิธีการแก้ไขปัญหาคือความพิการ โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และคุณสมบัติหลายอย่างที่มีอยู่มาใช้ในการประดิษฐ์ของเล่น เพื่อให้หลานได้ฝึกฝนและเรียนรู้ผ่านการเล่นของเล่นเป็นหลัก ร่วมกับการสังเกต เพื่อประเมินความสามารถของเด็กในการประดิษฐ์ของเล่นที่เหมาะสมจากการสังเกตของปู่พบว่าผลของการเล่นทำให้อาการเกร็งของเด็กลดลงการที่จะพัฒนาความสามารถทางกายของเด็กนั้นควรจะให้เด็กได้เล่นของเล่นที่เลียนแบบจากชีวิตจริง ใช้การเล่นแบบมีส่วนร่วม มีของเล่นหลากหลายรูปแบบ เพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เล่นของเล่นที่หลากหลาย โดยสรุป แนวคิดและหลักการของปู่ไฟ สมลีลา ในการดูแลเด็กพิการในชุมชน คือใช้การเล่นเพื่อการฟื้นฟูบำบัดรักษา และใช้ของเล่นที่หลากหลายได้เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก ซึ่งของเล่นจะประดิษฐ์ตามความต้องการของเด็ก ทำให้เด็กเล่นของเล่นได้นาน มีการใช้แนวคิดการเล่นแบบต่างๆ ซึ่งการเล่นเป็นวิธีการรักษาอีกแนวทางหนึ่งที่เหมาะสมสำหรับผู้ป่วยเด็ก จึงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักการทฤษฎีที่ใช้ในการรักษาฟื้นฟูเด็กพิการในปัจจุบัน

คำสำคัญ : เด็กพิการ สมองพิการ การเล่น การฟื้นฟูสภาพ

บทนำ

เด็กพิการเป็นกลุ่มเด็กที่ด้อยโอกาสที่สุดกลุ่มหนึ่งในสังคมไทย จากการสำรวจจำนวนเด็กสมองพิการโดยสถาบันแห่งชาติสัณฐานวิทยาพบจำนวนเด็กพิการดังนี้ในปีพ.ศ. 2539 มีเด็กพิการ 1, 616 คน ปี พ.ศ. 2540 พบ 2,102 คน ปี พ.ศ. 2541 พบ 1,951 คน⁽¹⁾ ปัญหาการขาดบุคลากรและหน่วยงานด้านการฟื้นฟูทำให้เด็กพิการ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบทห่างไกลขาดโอกาสที่จะได้รับการบำบัดฟื้นฟู ในด้านการศึกษาพบว่าเด็กพิการที่มีโอกาสด้านการศึกษา มีน้อยกว่าร้อยละ 5 โดยเฉพาะ

ในภาคอีสานเด็กพิการได้รับการศึกษาเพียงร้อยละ 1.4 เท่านั้น และปัญหาสำคัญที่สุดประการหนึ่ง คือ การที่ผู้ปกครองเด็กและสังคมโดยทั่วไปมีอคติ ไม่ยอมรับ ไม่เห็นคุณค่าและไม่ให้โอกาสที่เอื้อต่อพัฒนาการของเด็กพิการ ทั้งๆที่การดูแลรักษาจากครอบครัวและชุมชน ส่งผลด้านการรักษาต่อคนพิการเป็นอย่างดี⁽²⁾ ดังนั้นการให้ครอบครัวและชุมชนของคนพิการเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษา น่าจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาแล้วได้ และยังเป็นสิ่งดีต่อคนพิการเป็นอย่างยิ่ง

สายวิชากายภาพบำบัด คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

* ผู้รับผิดชอบบทความ

Poo Pai' s concepts and methods in management of children with disability

Pisamai Malila *, Paweena Hiruntrakul, Wichai Eungpinichpong

Abstract

The purpose of this research was to reveal the concept and attitude of a local wisdom care giver, Mr. Pai Somseela (Grandpa Pai or Poo Pai), towards development and care for disable person in the community. Qualitative approach was chosen for data collection and analysis. The researchers went to interview and observe on his way of thinking and attitude toward disable person since he had a grand son who was disable due to cerebral palsy. Audio and video-tape records were employed during data collection and investigation. The researchers found that love and care for his grand son were major keys for caring the disable person. He had done many toys for his grand son to play and practice on movement control of the spastic limbs. He noticed that by proper playing with the toys, the spasticity could be reduced. The toys should be simple and suite local culture of living as well as the children's needs. They should facilitate the children with the same age group to play together. It is concluded that Mr Somseela have had positive attitude towards disable persons and built toys for them as tools for rehabilitation and served their needs.

Key words: child disability, cerebral palsy, play, rehabilitation

เด็กสมองพิการ หรือ cerebral palsy จัดเป็น ความพิการชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นในเด็ก Karel Bobath ค.ศ. 1980 ได้ให้คำจำกัดความว่า เป็นกลุ่มอาการของความบกพร่องหรือความพิการของการเคลื่อนไหวและการทรงท่า ซึ่งเกิดเนื่องจากความบกพร่องหรือรอยโรคของสมองที่ยังไม่เจริญเต็มที่⁽³⁾ ผลจากความผิดปกติดังกล่าว ทำให้เด็กสมองพิการมีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหว เช่น การควบคุมศีรษะ ลำตัว ความผิดปกติในการใช้มือ เป็นต้น ทำให้มีปัญหาในการช่วยเหลือตนเองและทำกิจวัตรประจำวัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ผู้ดูแลให้การช่วยเหลือ ซึ่งในเบื้องต้นบุคคลในครอบครัวเป็นผู้มี

บทบาทสำคัญมากที่จะทำหน้าที่นี้ เนื่องจากสภาพโรคที่เป็นอยู่จะส่งผลกระทบโดยตรงกับครอบครัวและญาติๆ ทั้งทางด้าน จิตใจ อารมณ์ เศรษฐกิจและสังคม อาจส่งผลให้เกิดปัญหาครอบครัวได้^(3, 4, 5) ครอบครัวของเด็กพิการจะต้องมีการปรับตัวให้สามารถมีชีวิตอยู่ร่วมกับเด็ก และภาวะความผิดปกติของเด็ก รวมทั้งยอมรับต่อการที่มีเด็กพิการโดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่คอยช่วยเหลือดูแล จะต้องเสียสละ ทุ่มเท ให้ความรักและการเอาใจใส่ ต้องอดทน มีความเพียรพยายาม ในการที่จะคอยดูแลช่วยเหลือ เด็กทุกคนล้วนมีความต้องการในการเล่น หรือออกกำลังกาย เพื่อคงไว้ซึ่งความแข็งแรงของร่างกาย

Department of Physical Therapy, Faculty of Associated Medical Sciences, Khon Kaen University

* Corresponding author (e-mail: pismal@kku.ac.th)

ความยืดหยุ่นคล่องตัวและการมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง เด็กชนบทส่วนใหญ่จะได้รับการออกกำลังกายทุกวันจากกิจกรรมประจำวัน ได้แก่ การคลาน เดิน วิ่ง ปีนป่าย เล่นเกมส์ ยกของ อุ้มเด็ก และการช่วยงานในบ้านและไร่ นา ไม่เว้นแม้กระทั่งเด็กพิการ

การออกกำลังกายในเด็กพิการมีวัตถุประสงค์หลายอย่างในแต่ละวิธี และเด็กแต่ละคนอาจมีความต้องการวิธีการออกกำลังกายที่ต่างกัน สำหรับเด็กทุกคนการเล่นสามารถเป็นการออกกำลังกายที่ดีได้ การเล่นเป็นการสื่อสารและแสดงออกทางอารมณ์ และยังส่งผลทำให้ร่างกายแข็งแรง เสริมพัฒนาการด้านความจำ สติปัญญา ความรู้และความเข้าใจ ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมและเกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การเล่นอาจเป็นการฝึกพฤติกรรมเด็กโดยผู้ปกครองเป็นผู้เตรียมพฤติกรรมนั้น ซึ่งสามารถทำให้เกิดพฤติกรรมคล้ายชีวิตจริงได้ทำให้เด็กรู้สึกสนุกและเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน การใช้ทฤษฎีการเล่นในการรักษามีประสิทธิภาพมากในเด็กที่มีปัญหาพัฒนาการด้านต่างๆ ซึ่งเด็กจะแสดงออกทางพฤติกรรมได้เป็นภาษาของการเล่น มีการพัฒนาระบบประสาทรับรู้ความรู้สึก เป็นช่องทางในการปลดปล่อยหรือลดความกังวลและลดความขัดแย้งในการทำหน้าที่ขณะเล่น ในเด็กเล็กการเล่นจะเพิ่มความพึงพอใจในการรับรู้และเพิ่มพัฒนาการทางการเคลื่อนไหวร่างกาย สามารถเพิ่มการบูรณาการในหลายๆด้าน โดยเป็นการกระตุ้นและเพิ่มกระบวนการรับรู้ สัมผัส และส่งผ่านข้อมูลเข้าสู่ประสาทส่วนกลาง การเล่นมีหลายรูปแบบ สำหรับการเล่นแบบมีจินตนาการในเด็กอายุ 2-6 ปี นั้น Piaget กล่าวว่าคล้ายกับว่าเป็นการสำรวจซึ่งจะมีการพัฒนาทางด้านความจำร่วมด้วย^(6, 7)

ผู้พิการนับได้ว่าเป็นภาระของครอบครัวและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้พิการที่เป็นเด็ก ซึ่งในภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน มีปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการดูแลรักษาเด็กสมองพิการ ดังนั้นการที่ครอบครัวและชุมชนมีทัศนคติที่ดี มีการยอมรับกับภาวะปัญหาของความผิดปกติของเด็กเป็นสิ่งสำคัญในการดูแลรักษาเด็กพิการ ร่วมกับการประยุกต์ใช้วัสดุ

ท้องถิ่นและภูมิปัญญาที่มีอยู่นำมาแก้ปัญหาที่เผชิญในชุมชน จะสามารถเป็นแรงผลักดันในการที่จะดูแลรักษาเด็กสมองพิการ และช่วยพัฒนาศักยภาพของเด็กให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้มากที่สุด อันจะก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อเด็กพิการรวมทั้งครอบครัวและญาติๆ เป็นการลดภาระในครอบครัวและชุมชน ซึ่งสมควรที่จะได้รับการส่งเสริมสนับสนุน เพื่อให้ครอบครัวและชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนโดยใช้ชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูที่ยั่งยืนต่อไป

ปู่ไฟ สมลีลา เป็นชาวอีสานคนหนึ่งที่มีหลานชายเป็นเด็กสมองพิการแต่กำเนิดซึ่งมีอาการเกร็งของแขนและขาทั้งสองข้างในระดับรุนแรง ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุประมาณ 4 ปีปู่ไฟไม่ได้สนใจดูแลหลานชายเพราะไม่เข้าใจเกี่ยวกับสภาพโรคของหลานชายและโอกาสในการบำบัดรักษา จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่งได้มีอาสาสมัครสาธารณสุขมาเยี่ยม และเริ่มแนะนำถึงการดูแลและส่งต่อมารับการรักษาที่โรงพยาบาล ปู่ไฟเริ่มสงสัยและสนใจดูแลหลานชาย มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากเดิมที่เข้าใจว่าช่วยอะไรไม่ได้ มาเป็นว่ามีโอกาสช่วยเหลือได้ จึงได้หาแนวทางในการรักษาและแก้ไขปัญหามาเพื่อฟื้นฟูสภาพร่างกายของหลานชายให้ช่วยเหลือตนเองได้ ด้วยความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่องกัน เป็นเวลากว่า 10 ปีที่ปู่ไฟพยายามสร้างของเล่นด้วยมือตนเองตามความสามารถที่ตนเองมีอยู่ ทำให้หลานชายได้เล่นเพื่อฟื้นฟูสภาพร่างกายโดยไม่ย่อท้อ มีของเล่นมากมายกว่า 20 ชิ้นที่ได้ถูกสร้างขึ้นเอง และด้วยความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งรัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในและนอกพื้นที่ ของเล่นเหล่านี้ได้ใช้ฝึกหลานชายจนปัจจุบันหลานชายสามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยสามารถเดินโดยใช้ไม้ค้ำยัน สามารถเรียนหนังสือจนสำเร็จระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ นอกจากนี้แนวคิดและอุปกรณ์ของเล่นเหล่านี้ ได้เริ่มถูกนำไปเป็นแบบอย่างในการฟื้นฟูสภาพของเด็กพิการในบางชุมชน อาจกล่าวได้ว่าการเลี้ยงดูหลานตามวิถีของปู่ไฟเป็นความสำเร็จของการใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนในการแก้ไขปัญหา⁽⁸⁾ สมควรที่จะมีการศึกษาและถ่ายทอดแนวคิด วิธีการให้

แก่ญาติและผู้ปกครองของเด็กพิการได้นำไปเป็นแบบอย่างในการนำไปปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อเด็กพิการต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาแนวคิดและทัศนคติของภูมิปัญญาชาวบ้านของ ปู่ไฟ สมสีกา ในชุมชน รวมทั้งการประยุกต์ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้าน ในการดูแลเด็กพิการในชุมชน

ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่เป็นแบบกรณีศึกษา (ที่ทำการศึกษาลึกลง) แนวคิดและทัศนคติของนายไฟ สมสีกา ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ต่อการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพความพิการทางกายของหลาน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังศึกษาแนวทางการนำวัสดุท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบของเล่น เพื่อส่งเสริมพัฒนาการ ตลอดจนการนำแนวคิดและทัศนคติที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการดูแลเด็กพิการในกลุ่มตัวอย่าง

วิธีดำเนินการศึกษา

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยเดินทางไปพบปู่ไฟ สมสีกา ได้แนะนำตนเองและสัมภาษณ์เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของปู่ไฟและหลานที่พิการ โดยมุ่งประเด็นไปที่ทัศนคติ แนวคิด และวิธีการในการช่วยเหลือหลาน นอกจากนี้ยังสังเกตสิ่งแวดล้อมภายในบ้านและของเล่นที่ปู่ไฟได้ทำขึ้นเพื่อช่วยเหลือหลาน ผู้วิจัยได้เดินทางไปเยี่ยมปู่ไฟพร้อมทั้งหมัด 4 ครั้ง ได้มีการบันทึกเทปเสียงและวิดีโอทัศน์และยังได้สอบถามบุคคลในหมู่บ้านเดียวกันถึงเรื่องดังกล่าว และสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลการศึกษาที่มีมาก่อนแล้วเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงในการวิจัย

ผลการศึกษา

จากการสัมภาษณ์และสังเกตปู่ไฟ สมสีกา คณะผู้วิจัยสรุปคุณลักษณะ ทัศนคติและแนวคิดในการดูแลเด็กพิการในชุมชน รวมทั้งการนำภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ในกลุ่มตัวอย่างได้ดังนี้

1. คุณลักษณะของปู่ไฟ สมสีกา

ปู่ไฟ สมสีกา เป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติที่น่าสนใจหลายอย่างกล่าวคือ ท่านเป็นคนที่ช่างสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่น สังเกตว่าเมื่อเล่นไปเรื่อยๆ อาการเกร็งแขนและขาของหลานจะลดลง เป็นผู้ที่มีความรักใคร่ญาติพี่น้อง เช่น เชื่อว่าหลานน่าจะไปเรียนได้ และมีโอกาสทางการศึกษาจึงได้พาหลานไปโรงเรียน ปู่มีความอดทน ต่อสู้ และจริงจัง ไม่ย่อท้อ มีใจกว้างขวางโดยยอมให้เด็กในชุมชนมาเล่นของเล่นกับหลานของตน เป็นผู้ที่มีกระบวนการคิดหลายรูปแบบ เช่น เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ เห็นรากไม้ที่ถูกไฟไหม้ก็จินตนาการเป็นม้าแล้วนำกลับมาประดิษฐ์เป็นม้าไม้ให้หลานได้ฝึกนั่ง (รูปที่ 1) สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือจิตใจที่เต็มเปี่ยมด้วยความรัก ซึ่งความรักความผูกพันที่มีต่อหลานนั้นก่อให้เกิดความเมตตา อดทนต่อความพิการของหลาน อดทนต่อจิตใจของตนเองในการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ และอดทนต่อสังคมรอบด้านโดยเฉพาะเพื่อนบ้านบางคนที่มีทัศนคติด้านลบกับคนพิการ นอกจากนี้ปู่ยังมีความเป็นครู โดยปู่มักจะสอนหลานให้เขียนหนังสือ รวมทั้งสอนเกี่ยวกับความคิด ทัศนคติในการดำเนินชีวิต และมีการสอนโดยเป็นแบบอย่างในการกระทำที่มีความอดทนและมีวินัย

ในส่วนครอบครัวของปู่ไฟเนื่องจากปู่อยู่ในฐานะของหัวหน้าครอบครัว เมื่อปู่มีทัศนคติที่ดีด้านบวกทำให้ทัศนคติเหล่านี้ได้รับถ่ายทอดไปสู่บุคคลภายในครอบครัว (ภรรยาและบุตร) ได้โดยง่าย ทำให้ความรักความผูกพันในครอบครัวนี้มีความสัมพันธ์ที่ดี มันคงเป็นพลังอันสำคัญในการผลักดันไปสู่จุดหมายที่ปู่คาดหวังไว้ จะเห็นได้ว่าพลังของความรักสามารถเอาชนะปัญหาหลายสิ่งได้

2. แนวคิดของปู่ไฟ สมสีกา

ปู่ไฟมีแนวคิดเกี่ยวกับการบำบัดรักษาและแก้ปัญห สุขภาพของหลานที่พิการ ซึ่งน่าสนใจและพอสรุปได้ดังนี้

2.1 ใช้การเล่นเพื่อลดอาการเกร็ง เนื่องจากปู่มีแนวคิดว่าการเล่นจะมีผลช่วยลดอาการเกร็งได้จากบทสัมภาษณ์ที่ว่า “ผมสังเกตว่าเขาเล่นไปแล้วเพลิน เ็นัก

คลาย และอาการเกร็งก็ลดลง” สอดคล้องกับทฤษฎีการเล่นที่ว่า การเล่นจะเพิ่มความพึงพอใจและเป็นช่องทางในการปลดปล่อย ลดความกังวล เพิ่มพัฒนาการทางกาย เกิดการบูรณาการทักษะ ช่วยให้การเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายได้ง่ายขึ้น^(7, 9) ในการเล่นนั้นของเล่นมีส่วนสำคัญมาก โดยปุ๊จะทำของเล่นหลายๆ ชิ้นเนื่องจากการทำชิ้นเดียวอาจทำให้หลานเบื่อของเล่น ปุ๊พบว่าประโยชน์ของของเล่นแต่ละชิ้นจะใกล้เคียงกัน แต่จะแตกต่างกันที่รูปลักษณ์และหลากหลาย เช่น การประดิษฐ์ครกกระต๊อจำลองเพื่อบริหารกล้ามเนื้อขา โดยทำให้ครกมีเสียงเมื่อเคลื่อนไหวโดยใช้กระป๋องแป้งใส่ที่ปลายไม้ (รูปที่ 2) เป็นต้น

2.2 ใช้ปัญหาความพิการเป็นหลักการคิดประดิษฐ์ของเล่น ปุ๊จะยึดเอาความพิการของหลานเป็นหลัก ใช้ประเด็นการตั้งคำถาม หรือใช้ปัญหาความพิการเป็นตัวตั้ง เช่น เมื่ออยากส่งเสริมพัฒนาการด้านใด จะคิดของเล่นชิ้นที่จะทำนั้นจะช่วยให้หลานออกกำลังกายได้ส่วนไหน จะฝึกพัฒนาการของหลานได้อย่างไร โดยใช้ของเล่นแบบใด แล้วปุ๊จะเริ่มประดิษฐ์ของเล่นและพัฒนาปรับของเล่นตามศักยภาพของเด็ก เช่นเมื่อหลานจะเริ่มเดิน ปุ๊ก็จะประดิษฐ์รถเข็นให้หลานเข็นเดินเล่น และคิดต่อไปว่าถ้าเหนื่อยแล้วจะทำอย่างไรต่อไป จึงคิดทำที่นั่งพักสำหรับรถเข็น ให้สามารถใช้เข็นเดินก็ได้ และใช้นั่งพักก็ได้ (รูปที่ 3)

2.3 ใช้การเล่นเป็นกลุ่ม การเล่นคนเดียวมักจะไม่ค่อยสนุกและเล่นได้ไม่นานก็จะเบื่อได้ง่าย ถ้ามีของเล่นหลายๆ อย่างและให้เด็กมาเล่นด้วยกันหลายๆ คน เด็กก็จะสนุกสนานและเกิดพัฒนาการทางสังคมในวัยของเขาเอง โดยอาศัยเด็กในชุมชนที่เป็นเพื่อนบ้านมาเล่นด้วยกัน ปุ๊สังเกตว่าเมื่อหลานมีเพื่อนเล่น เพื่อนจะเป็นแรงกระตุ้นให้หลานอยากเล่นของเล่น และเด็กสามารถสอนกันและกันหรือเลียนแบบตัวอย่างจากเด็กด้วยกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเล่น โดยเมื่อเด็กเล่นกับสิ่งต่างๆ กล่าวว่าสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิ่งส่งเสริมพัฒนาการด้านทักษะการรับรู้ ความคิด สติปัญญา ทำให้เด็กสนุกและมีความหมายมากกว่าเรียนจากผู้ใหญ่⁽¹⁰⁾

2.4 การเล่นที่เลียนแบบชีวิตจริง โดยคำนึงถึงในชีวิตประจำวันว่าเด็กต้องทำอะไรบ้าง ปุ๊จะประดิษฐ์ของเล่นเพื่อให้เด็กได้ฝึกทำสิ่งต่างๆ เพื่อเลียนแบบชีวิตจริง เช่น บ้านที่อยู่อาศัยในชนบทอีสานส่วนมากเป็นบ้านที่มีใต้ถุนสูง และต้องมีบันไดสำหรับปีนขึ้นและลงบ้าน เมื่อหลานขึ้นบันไดบ้านไม่ได้ปุ๊เริ่มคิดว่าจะทำอย่างไรหลานจึงจะขึ้นบันไดได้ จึงประดิษฐ์บันไดเล็กๆ ซึ่งสามารถนำไปพาดกับต้นไม้ เพื่อให้หลานได้ฝึกขึ้นลงบันได (รูปที่ 4) หรือทำที่บริหารขาโดยใช้รองเท้านักเรียนเป็นฐานให้เหยียบเพื่อฝึกไต่รองเท้าด้วย (รูปที่ 5)

2.5 การเล่นแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นกิจกรรมของครอบครัว เช่น ประดิษฐ์ของเล่นที่เป็นอุปกรณ์ทำความสะอาดบ้าน ทำคราดเพื่อใช้สำหรับกวาดหญ้าบริเวณรอบๆ บ้านเพื่อให้หลานได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมครอบครัว และเล่นกับเพื่อนบ้านในชุมชน

2.6 การเล่นสมมุติและจินตนาการ ปุ๊มักจะประดิษฐ์ของเล่นจากท่อนไม้ใหญ่มีขา 4 ขา แล้วสมมุติว่าเป็นช้าง เมื่อหลานฝึกปีนป่ายจะใช้จินตนาการร่วมกับหลานว่าเป็นการขึ้นขี่ช้าง หรือทำกบหนั่งเมื่อใช้มือออกแรงดึงเชือก นกจะจิกอาหารพร้อมกับจะมีเสียงจากการเสียดสีของไม้คล้ายกับเสียงนกประกอบกรีก กรัก ซึ่งในการใช้ของเล่นนี้แรกๆ หลานจะยังใช้มือดึงเชือกได้ไม่ดี เมื่อเล่นไปเรื่อยๆ หลานสามารถดึงเชือกได้ดี จนได้ยินเสียงนกได้ (รูปที่ 6) นอกจากนี้ป๊ยังได้ทำรถโมเล่ (รูปที่ 7) ที่มีการผูกเชือกโยงจากรถให้ไปยังต้นไม้ ถ้าเด็กออกแรงขาเพื่อหมุนเฟืองจะมีผลทำให้เชือกม้วนรอบแกนไม้ที่รถทำให้เชือกสั้นลงแล้วรถจะเคลื่อนเข้าหาต้นไม้คล้ายกับการลากจูงรถที่ติดหล่มให้ออกจากหล่มนั้น แต่เนื่องจากในช่วงแรกที่ฝึกขาของเด็กอาจยังไม่แข็งแรงพอจึงใช้วิธีปรับเปลี่ยนกลไกให้ต้นไม้ (ใช้ต้นไม้เล็กๆ) เคลื่อนเข้าหารถเมื่อเด็กใช้ขาปั่นเฟืองหมุนของรถแต่ให้จินตนาการว่ารถมีการเคลื่อนที่ไปยังต้นไม้

2.7 การเล่นแบบให้รางวัล โดยใช้ทั้งคำพูดและการกระทำเป็นการกระตุ้นให้กำลังใจ ปุ๊ใช้คำพูดชมเชย เมื่อหลานฝึกโดยการเล่นของเล่น เช่น เมื่อหลานปีนขึ้นนั่งบนช้างได้จากด้านข้างขึ้นมาถึงส่วนกลางตัวได้แล้วปุ๊จะ

เตรียมก้อนไว้ให้หุบหัวข้างเพื่อให้หลานใช้บังคับข้าง
เสมือนหนึ่งเป็นความข้าง (รูปที่ 8) เมื่อหลานทอดย
ไม่ยอมทำ ปู่จะให้กำลังใจ หรือถ้าไม่ยอมฝึก ปู่ใช้การ
ช่ว่าจะตีหลานจึงยอมฝึก

2.8 ใช้ความหลากหลายและยากง่ายในการเล่น การ
ประดิษฐ์ของเล่นบางอย่างอาจจะมีประโยชน์คล้ายๆ กัน
แต่จะแตกต่างกันที่รูปลักษณ์ และการประดิษฐ์ของเล่น
จะเริ่มจากของเล่นที่หลานพอจะทำได้ แล้วค่อยๆ เพิ่ม
ความยากขึ้นเรื่อยๆ โดยการปรับรูปแบบของเล่นตาม
ความสามารถของหลานเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้แข็งแรง
มากขึ้น เช่น การฝึกเดินเริ่มแรกจะใช้ราวค้ำยัน (รูปที่
9) เมื่อหลานเดินได้ดีขึ้นจะใช้ราวเพียง 1 ด้าน ส่วนการ
ปีนขึ้นข้างจะเพิ่มความยากของการขึ้นโดยให้ลำตัวข้าง
ชันมากขึ้นในส่วนหัวเพื่อให้ปีนได้ยากและต้องใช้แรง
มากขึ้น ซึ่งตรงกับหลักการรักษาเด็กสมองพิการ ว่าการ
เล่นโดยการปีนป่ายนี้จะมีการเคลื่อนไหวโดยถ่ายน้ำ
หนักลำตัวไปด้านซ้าย-ขวา ร่วมกับการ ทำงานของ
กล้ามเนื้อลำตัว และกล้ามเนื้อระยะกึ่งแขน-ขา จะ
เร่งเร้าปฏิกิริยาตั้งตรงและสมดุลของ ร่างกายได้ รวมทั้ง
การอยู่ในท่าทางที่เหมาะสมในขณะที่ฝึกทักษะการ
เคลื่อนไหวไปสู่การเคลื่อนไหว ในทำอื่นๆ เช่น การเอื้อม
การนั่ง การคืบ จะก่อให้เกิดการส่งเสริมทักษะพัฒนาการ
ด้านการรับรู้ของ ร่างกายด้านต่างๆ การตระหนักรู้
ส่วนของร่างกาย การเคลื่อนไหวส่วนของร่างกาย ลำตัว
และมีการประสานสัมพันธ์ของร่างกายในส่วนต่างๆ⁽¹⁰⁾

2.9 ใช้ความรัก ความเข้าใจ และความอดทน ด้วย
ความรักที่มีต่อหลาน ทำให้ปู่คิดที่จะช่วยหลานให้เดินได้
เช่น จากคำกล่าวของปู่ที่ว่า “คนเราเลือกเกิดไม่ได้ จึง
ต้องให้ความรัก ความอบอุ่น และไม่ทิ้งกัน” จึงใช้ความ
อดทนโดยคาดหวังว่าหลานมีโอกาสหาย

2.10 ให้เวลาในการรักษา ปู่จะเน้นหลักสำคัญ คือ
ให้เล่นบ่อยๆ และเล่นทุกวัน ถ้ามีเวลาว่างมากจะให้
เล่นนานๆ ถ้าไม่มีเวลาจริงๆ จะให้เล่นนานอย่างน้อย 5-
10 นาที จากคำพูดส่วนหนึ่งของปู่ได้เล่าว่า “...ให้ทำทุก
วันไม่มีขาด ทำตลอด...”

2.11 แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะและคุณสมบัติของ
ของเล่น

นอกจากแนวคิดต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ปู่ไผ่ยังมี
แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะและคุณสมบัติของของเล่น
สำหรับเด็กไว้ดังนี้คือ

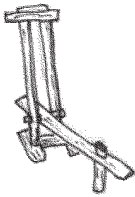
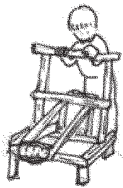
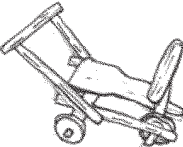
- ประดิษฐ์ของเล่นตามความต้องการของเด็ก เช่น
การทำรถตุ๊กตุ๊กเพราะหลานอยากได้

- ของเล่นจะมีความหลากหลาย เช่น ของเล่นจะ
มีประโยชน์คล้ายกัน แต่รูปลักษณ์อาจแตกต่างกัน ทำให้
เด็กไม่เบื่อของเล่น

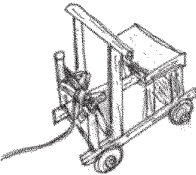
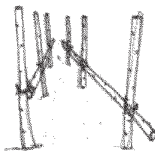
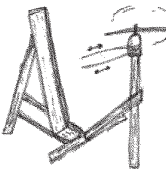
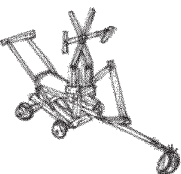
- ของเล่น 1 ชิ้นมีประโยชน์หลายอย่าง โดย
สามารถใช้ส่งเสริมพัฒนาการได้หลายอย่าง เช่น ม้าไม้
ใช้นั่งฝึกการทรงตัว มีที่จับเพื่อฝึกกล้ามเนื้อของมือ และ
มีที่วางเท้าเพื่อบริหารกล้ามเนื้อขา (รูปที่ 10) รถนก
สามารถใช้นั่งเพื่อฝึกการทรงตัว ส่วนที่วางเท้าใช้ฝึก
กล้ามเนื้อของเท้า ส่วนที่มีมือใช้บริหารกล้ามเนื้อของมือ
และทำให้มีเสียงให้เด็กสนใจมากขึ้นประกอบกับการใช้
สายตามอง หรือที่ฝึกยืนและมีก้าน หรือสิ่งที่ปู่ เรียกว่า
หมากปิ่น นั้นใช้บริหารกล้ามเนื้อของมือและสายตา (รูป
ที่ 11)

- มีความปลอดภัย เช่น ส่วนล้อของรถสามล้อ
จะทำให้ผิวขรุขระเพื่อไม่ให้ลื่นไถล หรือวิ่งได้เร็วจนเกิน
ไป

2.12 ประดิษฐ์โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น ปู่ไผ่ใช้
วัสดุแทบทุกอย่างที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อมาประดิษฐ์เป็น
ของเล่น ไม่ต้องซื้อจากที่ห่างไกลและไม่ต้องลงทุนมาก
แต่สามารถนำมาทำของเล่นได้ เช่น ไม้จามจุรี ไม้ไผ่
รากไม้ที่ถูกไฟไหม้นำมาประดิษฐ์เป็นม้า นำที่หัวถังน้ำมัน
มาเป็นหัววงครึ่งวงกลม 2 วงติดกันเพื่อทำเป็นที่แขวน
สำหรับวางเท้า (รูปที่ 12) นำกะลามะพร้าวมาประดิษฐ์
เป็นที่ขุดตักสำหรับรถของเล่น (รูปที่ 13) ส่วนวงล้อ
ของของเล่น เช่น สามล้อ หรือรถเข็นต่างๆ ทำจากไม้
ในท้องถิ่นแล้วบากด้วยมีดทำให้เกิดรอยหยักที่วงล้อไม้
เพื่อให้ล้อรถไม่ลื่น ทำให้เกิดความปลอดภัยเมื่อใช้งาน

รูปที่	แสดง	ภาพ
1	น้ำไม้ ประดิษฐ์จากรากไม้ (ด้านบน)	
2	ครกกระเดื่องแบบไม่มี เสียงและมีเสียง	
3	รถสามล้อใช้เข็นเดินก็ได้ และใช้นั่งพกกก็ได้	
4	บันไดกึ่งไม้ และบันไดที่ สามารถวางพาดกับผนัง หรือต้นไม้	
5	ที่สำหรับฝึกใส่รองเท้าและ บริหารขา	
6	รถนก	

รูปที่ 1 - 13 ภาพของเล่นบางชิ้นที่ผลิตโดย ปู่ไฟ

รูปที่	แสดง	ภาพ
7	รถโม้เล่	
8	ช่างไม้และค้อนไม้สำหรับ ความช่าง	
9	ราวขนานที่ทำจากไม้ไผ่ สำหรับฝึกเดิน	
10	ม้าไม้สำหรับใช้ฝึกการทรง ตัวและบริหารกล้ามเนื้อ ของมือและขา (ด้านหน้า และด้านบน)	
11	ที่ฝึกยืน มีหมวกป้อนสำหรับ บริหารกล้ามเนื้อของมือ และสายตา	
12	ใช้ห่วงเหล็กจากถังน้ำ (ม้าไม้ ด้านข้าง)	
13	ใช้ไม้และกะลามะพร้าว	

วิจารณ์ผลการศึกษา

การวิจัยนี้พบว่าปูไฟ สมสึลา มีคุณลักษณะและความสามารถส่วนตัวหลายประการที่น่าสนใจทำให้สามารถคิดประดิษฐ์ของเล่นเพื่อดูแลเด็กพิการได้ มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้ในการดูแลเด็กพิการ แนวคิดของปูไฟ สมสึลา นั้นสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีในการรักษาเด็กสมองพิการหลายอย่าง เช่น การเล่นเพื่อการรักษาที่มีผลต่อความรู้ ความเข้าใจและสติปัญญา รวมทั้งเกิดความผ่อนคลาย ลดความกังวล เกิดความพึงพอใจ ลดอาการเกร็ง หรือการเกร็งที่ลดลงสามารถเร่งทำให้เกิดการเคลื่อนไหวที่แยกส่วนของร่างกาย การปรับท่าทางที่เหมาะสม การตระหนักถึงส่วนของร่างกาย การรักษาสมดุล การออกกำลังกาย การดูแลเป็นทีม การเข้าใจโรคและร่วมปรึกษาผู้เชี่ยวชาญและช่างสังเกต เป็นต้น^(6- 9, 11-13) นอกจากนี้แนวคิดของปูไฟ สมสึลา ยังมีความสอดคล้องกับทฤษฎีแนวคิดการดูแลรักษาในปัจจุบันที่เรียกว่า การแก้ไขโดยเอาปัญหาเป็นที่เริ่ม (problem solving strategy) กล่าวคือ สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่และปัญหาต่างๆ ที่คนในชุมชนเผชิญเป็นโจทย์ให้เกิดการแก้ไขปัญหาในชุมชนด้วยชุมชนเอง โดยเริ่มจากครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคมก่อน โดยการประดิษฐ์ของเล่นจากภูมิปัญญาที่มีอยู่ ผนวกกับการใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นตามเศรษฐกิจ ไม่ต้องซื้อหาหรือใช้วัสดุราคาแพง ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้สามารถเกิดการแก้ไขปัญหาในระดับครอบครัวในเบื้องต้นได้สำเร็จ เมื่อสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งจะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยเช่นกัน และอาจนำไปขยายผลที่ชุมชนอื่นๆ ได้ มีข้อสังเกตจากการวิจัยนี้มีปัจจัยหลายอย่างที่มีอิทธิพลต่อการดูแลเด็กพิการในชุมชน ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการพิจารณานำไปขยายผลที่ชุมชนอื่นได้ดังนี้

1. ตัวผู้พิการเอง ในการวิจัยนี้ผู้พิการเป็นหลานที่มีความผิดปกติชนิดสมองพิการ (cerebral palsy) ในระดับที่ไม่รุนแรงมาก กล่าวคือมีการเกร็งของแขนขา และลำตัว พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวช้ากว่าเด็กปกติในวัยเดียวกัน แต่ยังสามารถรับรู้และสื่อสารได้ตามปกติ

สติปัญญาไม่ได้แตกต่างจากเด็กปกติ จึงมีศักยภาพในการเรียนรู้และบำบัดได้ค่อนข้างดี ประกอบกับความรักความผูกพันที่มีต่อปู และมีความยำเกรง เคารพ เชื่อฟัง จึงเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการฟื้นฟูสมรรถภาพ

2. ผู้ดูแล ในการวิจัยนี้คือปูไฟ สมสึลา ที่มีความสามารถมากมายและหลากหลาย มีทัศนคติที่ดีในการมองโลกและแก้ไขปัญหา และเป็นหัวหน้าของครอบครัว จึงมีอิทธิพลต่อสมาชิกในครอบครัวและสามารถกำหนดทิศทางการดูแลหลานและได้รับความร่วมมืออย่างดีจากสมาชิกในครอบครัว

3. บุคคลในครอบครัว ในการวิจัยนี้ได้แก่ พ่อ แม่ และย่าของเด็ก ซึ่งมีความรักความผูกพัน และมีทัศนคติด้านบวกกับผู้พิการ ซึ่งตรงกับการศึกษาที่ผ่านมาหลายการศึกษาที่กล่าวถึงบทบาทของครอบครัวในการดูแลเด็กพิการ^(5, 9, 14-16) ว่าถ้าครอบครัวเข้าใจปัญหาและมีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้พิการก็จะช่วยเสริมประสิทธิภาพในการฟื้นฟูสภาพได้ดี

4. เพื่อนบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติโดยธรรมชาติของวัฒนธรรมไทย คนไทยซึ่งเป็นคนที่มีเมตตาจึงมีความรักและหวังดีกับครอบครัวนี้ มีแต่เพียงเพื่อนบ้านส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ใช่ญาติที่คิดและพูดเกี่ยวกับความพิการในด้านลบ

5. องค์กรอื่นๆ ในชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โรงเรียน มูลนิธิ โรงพยาบาล เป็นต้น มีส่วนร่วมกันดูแลช่วยแสวงหาแนวทางและเปิดโอกาสให้เด็กพิการสามารถดำเนินชีวิตในสังคมต่อไปได้ โดยส่งบุคลากรที่มีความรู้และความชำนาญหลากหลายมาให้คำแนะนำในการดูแลเด็กพิการในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาในลักษณะนี้ในอนาคต ควรมีการนำแนวคิดนี้ไปทดลองใช้กับเด็กพิการในชุมชนอื่นๆ และควรมีการประชุมกลุ่มผู้ปกครองและติดตามผลในระยะยาว เพื่อเป็นการกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในหมู่ผู้ปกครองและชุมชน ซึ่งจะเป็นการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทำให้เกิดความยั่งยืน

อนึ่งเกี่ยวกับความปลอดภัยของของเล่นสำหรับเด็กพิการที่ทำขึ้นเองนั้น เนื่องจากของเล่นที่ทำจากไม้หรือวัสดุที่มีความแข็งกระด้างและมีมุมที่มีคมซึ่งอาจเกิดอันตรายต่อเด็กได้หากมีอุบัติเหตุล้มกระแทกไปบริเวณดังกล่าว เพื่อลดอุบัติเหตุการบาดเจ็บดังกล่าว ผู้ทำของเล่นควรห่อหุ้มของเล่นด้วยวัสดุที่อ่อนนุ่มเช่นฟองน้ำหรือผ้าห่อปูย่น และลบเหลี่ยมคมของของเล่นนั้น

สรุปผลการศึกษา

จากผลการวิจัยเชิงคุณภาพนี้สรุปได้ว่า ปู่ไพ สมสีลา เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะและความสามารถส่วนตัวหลายประการที่น่าสนใจ เช่น ช่างสังเกต มีความมานะอดทน มีความคิดสร้างสรรค์ เอื้ออาทร และใส่ใจ เป็นต้น ทำให้สามารถคิดประดิษฐ์ของเล่นเพื่อดูแลเด็กพิการได้นอกจากนี้แนวคิด ทักษะคิดและภูมิปัญญาชาวบ้านของปู่ไพ สมสีลา รวมทั้งการประยุกต์ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้าน ในการดูแลเด็กพิการในชุมชน และมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการศึกษาเด็กสมองพิการในปัจจุบัน อันได้แก่ การใช้ของเล่นเพื่อลดอาการเกร็ง การใช้ความพิการเป็นปัญหาหลักแล้วทำของเล่นเพื่อแก้ปัญหา นั้น ใช้การเล่นแบบเป็นกลุ่ม ใช้การเล่นเลียนแบบชีวิตจริง ใช้การเล่นแบบมีส่วนร่วม ใช้การเล่นสมมุติและจินตนาการ ใช้การให้รางวัล-ทำโทษ ใช้ความหลากหลายของของเล่น ใช้ความรักความเข้าใจและความอดทน มีระยะเวลาในการเล่น เข้าใจคุณสมบัติ-ลักษณะของของเล่น และมีแนวคิดด้านการใช้วัสดุในท้องถิ่นมาประดิษฐ์ของเล่น โดยคำนึงถึงการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันร่วมด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลเด็กพิการคนอื่นๆ ได้ จึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในด้านการใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงด้วยเช่นกัน ดังนั้นแนวคิดและทัศนคติในการดูแลรักษาเด็กพิการของปู่ไพ สมสีลา จึงน่าจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการดูแลรักษาเด็กพิการในชุมชนที่ห่างไกล หรือมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ หรือขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลรักษาเด็กพิการ แนวคิดนี้อาจช่วยลดปัญหาเกี่ยวกับการรักษาฟื้นฟูได้เช่น การเข้าถึงถึงการบริการของรัฐ ระยะ

ทางไกล ต้นทุนการรักษาที่สูง หรือมีความรู้สึกสิ้นหวังในครอบครัวคนพิการบางครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาและบุคลากรที่ทำงานช่วยเหลือและฟื้นฟูสภาพเด็กพิการในชุมชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้ทำการวิจัยขอขอบพระคุณ ปู่ไพ สมสีลา และครอบครัวที่กรุณาให้ความรู้ แนวคิด ในระหว่างการทำดำเนินงานวิจัย ขอขอบพระคุณผู้ปกครองเด็กที่ร่วมเป็นอาสาสมัครในการวิจัยที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในขณะทำการวิจัย ขอขอบพระคุณมูลนิธิและโรงพยาบาลศรีบุญเรือง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ที่ช่วยประสานงานต่างๆ งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี และขอขอบคุณมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ให้ทุนสนับสนุนในโครงการนักวิจัยหน้าใหม่ ประจำปี 2548

เอกสารอ้างอิง

1. Hanprasitkam J. Caregivers' needs for caring cerebral palsy children at home. M.N.S. (Maternal and Child Nursing) Thesis, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University, 2000.
2. McBurney H, Taylor NF, Dodd KJ, Graham HK. A qualitative analysis of the benefits of strength training for young people with cerebral palsy. Dev Med Child Neurol 2003; 10: 658-63.
3. กรกฎ เห็นแสงวิไล. ภาพกายภาพบำบัดในผู้ป่วยเด็ก เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: คณะเทคนิคการแพทย์, 2541.12.
4. มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ. คู่มือป้องกันความพิการ: ความพิการป้องกันได้. กรุงเทพฯ: บริษัทเบญจผลจำกัด 2539, 11.
5. สมพร รุ่งเรืองกลกิจ, นิลุบล รุจิประเสริฐ, ทิตยา พุฒิกามิน. การปรับตัวของครอบครัวต่อการมีสมาชิกในครอบครัวที่มีความพิการทางสมอง. วารสารเทคนิคการแพทย์และกายภาพบำบัด 2546;15:36-47.

6. Russo MF, Verham J, Wolbert A. Sandplay and storytelling: social constructivism and cognitive development in child counseling. *The Arts in Psychotherapy* 2006; 33: 229-37.
7. Kliegman RM, Jenson HB, Behrman RE, Stanton BF. *Nelson textbook of pediatrics*. 18th ed. USA; Saunder Elsevier. 2007.
8. บทสารคดี ลูกชายของพ่อและของเล่นของปู่. หนังสือของเล่นจากปู่ไปร สายใยรักจากปู่สู่หลาน ผู้พิการ. [serial online] 2000 [cite 2004 October 9]. <http://www.childthai.org/cic/c2000.htm>
9. Glasscock R. A phenomenological study of the experience of being a mother of a child with cerebral palsy. *Pediatr Nur* 2000; 4: 407-10.
10. Campbell SK, Palisano RJ, Linden DWV. *Physical therapy for children*. Philadelphia: W.B. Saunders. 1994.
11. Werner D. Part 1 Working with the child and family in disabled village children a guide for community health workers, rehabilitation workers, and families. [serial online] 1999 [cite 2007 April 12]. <http://www.dinf.ne.jp/doc/english/global/david/dwe002/dwe00244.htm>
12. Cerebral palsy. Neurologychannel. [serial online] 2000 [cite 2007 April 12]. <http://www.neurologychannel.com/cerebralpalsy/treatment.shtml>
13. Cerebral palsy treatment. Cerebral palsy FYI. Did you know malpractice may lead to cerebral palsy? [serial online] 2004 [cite 2007 April 12]. <http://www.personalinjuryfyi.com/cerebral-palsy/cp-treatment.html>
14. Rosenbaum P, King S, Toal C, Puttaswamaiah S, Durrell K. Home or children's treatment centre: where should initial therapy assessments of children with disabilities be done? *Dev Med Child Neurol* 1990; 10: 888-94.
15. Scherzer AL, Mike V, Ilson J. Physical therapy as a determinant of change in the cerebral palsied infant. *Pediatrics* 1976; 1: 47-52.
16. Svraka E. Psychosocial support and home-based physical therapy in children adolescents with childhood cerebral palsy in the Canton of Sarajevo. *Med Arh* 2002; 56: 67-9.